

RESMİNE GÖRE TANZİMAT-I HAYRİYE İLÂNI MERASİMİ

Ord. Prof. Dr. A. SÜHEYL ÜNVER

Garpla temasımız az bile olsa XV. yüzyıl başlarında bilhassa Venedik'le ve Akdeniz'in Kuzey-Batı taraflarındaki limanlarıyla ticaret münasebetlerimiz başlar. Bunun aşikâr belirtilerini Sultan II. Murad saltanatı (1421-1451) zamanında görmekteyiz.

Fatih Sultan Mehmed devrinde Garpla temasımız kültürel sahada olmakla beraber ekonomik sahada fazladır.

XVI ve XVII. yüzyıllarda bu aynı tarzda devam eder. Bilhassa deniz yolu ile temaslarımız fazladır. Siyasî olanları bu bahse karıştırmıyorum. Tıp Tarihimiz itibariyle az bile olsa münasebet tababet sahasında bilhassa ilâç vadisinde karşılıklı olmak üzere fazladır. Mahdud hekimler akını başlar.

XVIII. yüzyılda kültürel temaslarımız da bunlara katılır. Fransa ile Sultan III. Ahmed (1703-1730) ve Damad İbrahim Paşa sadareti zamanında bu yakın ilgi fazlalaşmıştır. Bu arada yüzyılın sonunda bilhassa Sultan III. Mustafa (1757-1773) zamanında garb ilmî eserlerinin tercümeleleri hususunda daha öncesine nazaran faaliyet fazladır.

Sultan III. Selim (1789-1807) zamanında ordunun Garp silâh, metod ve tekniğiyle fennî olarak ıslâhı deniz ve kara mühendis mekteplerinin açılması ve bunların idamesi de her yönden tamamen Garbe dönmemiz mânasına alınmaz.

İtalya ile münasebetlerimiz daha evvelki yüzyıllara nisbetle artar. Hattâ Osmanlı İmparatorluğu ordusuna hekim ve eczacılar celbedilir. Bunların teferruatı ve misâlleri çoktur.

Sultan II. Mahmud'u Adlî (1808-1839) zamanında, 1826'da askerî reformdan sonra açılan askerî hastahanelere hekim ve cerrah yetiştirilmek üzere Garpte olduğu gibi ayrı ayrı birer askerî mektep halinde Tıphane ve Cerrahhane açılır. Bunlar 1839'da Galata Sarayında birleştirilerek tekemmülüne çalışılır. Viyana'dan muallimi evvel

sıfatiyle Dr. J. Bernard, Dr. Neuner ve eczacı Hoffmann ve bazı fennî personeller getirilerek Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne Garpteki Tıp Fakülteleri seviyesine ulaştırılır.

Daha Tanzimat ilân olunmadan önce tıbbımız tamamen Garbe teveccüh etmiş ve onların programını benimsemiştir. Binanaleyh Tanzimatın ilânından önce tıbbiyemiz taazzuv etmiş bulunmaktadır. Tanzimat bunun üzerine başka mühim bir tesir getirmemiştir. Bilâkis Garp metodlarının bizde semere vermesi Tanzimatın ilânında müessir olmuştur.

Bittabi tanzimatın ilânı daha başka umumî ve hususî garantiler getirmekte ve devletimizin Avrupa büyük devletleri arasında yer almasını ve itibarımızı sağlamaktadır. Bu cihetle Tanzimatın 1839'da ilânının büyük bir ehemmiyeti vardır. Memlekette bunun esasları üzerinde efkâr ve devlet teşkilâtı tamamen hazırlanmamış bulunduğundan maalesef ruhundan ziyade şekli üzerinde yürünmek mecburiyeti bu hayırlı teşebbüsü zamanında ileri götürememiştir.

Elbette bunların münakaşalarını ve nedenlerini mütehasıs tarihçilerimiz yapacaklardır. Bu onların hakkı ve ödevidir. Bunu teşrihi salâhiyetli kalemlere bırakırken Şubat 1951 senesinde Kahire'de iken teşhirde olan bu albümleri gözden geçirdiğim zaman Tanzimat-ı Hayriyenin ilânı merasimine aid bir resim bulmuştum. Onu takdim etmekle yetineceğim.

3 Kasım 1939'ba Tanzimat ilânının 100 üncü yılını anma kitabı için "*Osmanlı Tababeti ve Tanzimatı hakkında yeni Notlar*" konusunda çalışırken toplanan hâtıralar dikkat nazarımı çekmiş, fakat Tanzimatın ilânına dair merasimi gösterir bir resim bulamamıştım. Ve nerede ilân olduğu da iyi tahmin edilememişti. Okadar ki şimdi yanlışlıkla Gülhane Parkı diye ilân edilen yer hakikatte Saray dışı ve sur içi bahçesi daha sade olarak saray içi bahçesidir. Hattâ burada bir ufacık ve zamanla mezbele olan bir yer temizlenerek Hatt-ı hümayunu burada okunmuştur iddiası da bu vesile ile ortaya atılmış ve Gülhane Parkı denmiştir.

Merasimin tarzı icrasına dair yazılanlar da beni tatmin etmemişti.

Yazımıza eklediğim resim Kahire'de "*Dârü'l-kütübi'l-Mısıriyye*" de No. 243'deki albümde bulunmaktadır. Teşhirde olan emsâli diğer albümle birlikte tetkike muvaffak oldum.

Albümlerde hep bizim Sultan Mahmud devri inkılâpları ve Sultan Mecid zamanındaki hâdiselere aid muhtelif birkaç ressam tarafından suluboya ve ekserisi 20 × 30 ebadında yapılmış pek çok resim vardı ki cümlesinin filmini aldurdım. Şimdi bilhassa bunun askerî reformumuza ait olan kısmını hazırlamaktayım.

Bunlar ne maksadla yapılmış ve Mısır'a getirilmişti? Hepsi muvaffak olmuş mükemmel resimlerdi. Sonra öğrendik ki bunlar Mısır valisi Mehmed Ali Paşa için İstanbul'da hazırlatılarak takdim olunmuştur. Zira bu vali memleketimizde olan her hâdise ve inkılâplar ile ilgileniyordu. Bunların bizde birer kopyesi olmadığı halde Mısır'da bulunması bu sebebdendi. Mehmed Ali'nin ölümünden sonra yerine geçenler saraylarında bu albümleri muhafaza etmişlerdir. Nihayet Dârü'l-kütübî'l-Mısriyye'ye kadar gelmiştir.

Bu resmin aslı 19×28 boyutundadır ve Düofotosunu buraya getirdiğimizde Tanzimat Müzesine bir kopyasını Ressam Feyhaman Duran'a büyük kıtada renkli yaptırarak koydurmuştum. Resmin altında şu izahat vardır:

“Saray-ı hümayunda vâki' Gülhane Kasrı hümayunu pîşgâhında 55¹ tarihinde kıraat olunan Tanzimat-ı Hayriye Hatt-ı hümayunu için tertib olunmuş Alay-ı vâlâ.” Bu Babîâli rik'asiyle İstanbul'da yazılmış ve resim de burada imzası okunmayan bir ecnebî ressam tarafından suluboya yapılmıştır.

Önce Gülhane Kasrı yerine gelelim :

Malûm olduğu üzere Kanunî ve Sultan II. Selim, III. Murad ve III. Mehmed zamanlarında hizmet edip 1004 (1595/96)'de çok yaşlı vefat eden Sinan Paşa 997 (1589) de Sultan III. Murad'a Topkapı Sarayının Sarayburnu-Ahırkapı Feneri arasında sahilde ve o taraftaki sur üzerine bir köşk yaptırmıştır. Bunun arkasında da vâsi' kum meydanı vardır ki saray mensuplarının atlı ve diğer sporları için düz ve geniş bir alandır. Burası İncili Köşk diye de anılır bir stadyum köşküdür. İlk stadyum köşkü de Fatih Sultan Mehmed tarafından yaptırılan Çinili Köşktür. Önünde de kum meydanı vardır ki halen yerinde Arkeoloji Müzesi binası yer almaktadır. Edirne'de Saray-ı Cedid-i Âmirede bir kum meydanı vardır. Merasim ve oyunlara da sahne olmuştur.

¹ 1939 (1255).

İşte İncili Köşk tamir edileceğine arkasındaki kum meydanı önüne ve tam köşkün hizasında ve Topkapı Sarayının matbahları son kısmı hizasında Gülhane Kasrı hümayunu inşa olunmuştur. Ve birinci Ampir tarzında mermer direklere ve bir divara dayanan ahşap bir köşktür. Sultan Mahmud-u Adlî tarafından biraz ileride yapılan kışla da Gülhane adını alır. Burası sırasıyla kışla, Gülhane Askerî Rüşdiyesi ve nihayet Gülhane Tatbikat-ı Tıbbiye mektebi olmuştur.

Bu köşk ahşap olduğundan halen mevcut değildir. Temellerinden de bir şey kalmamıştır. Yalnız istinad ettiği duvarın bir kısmı durmaktadır.

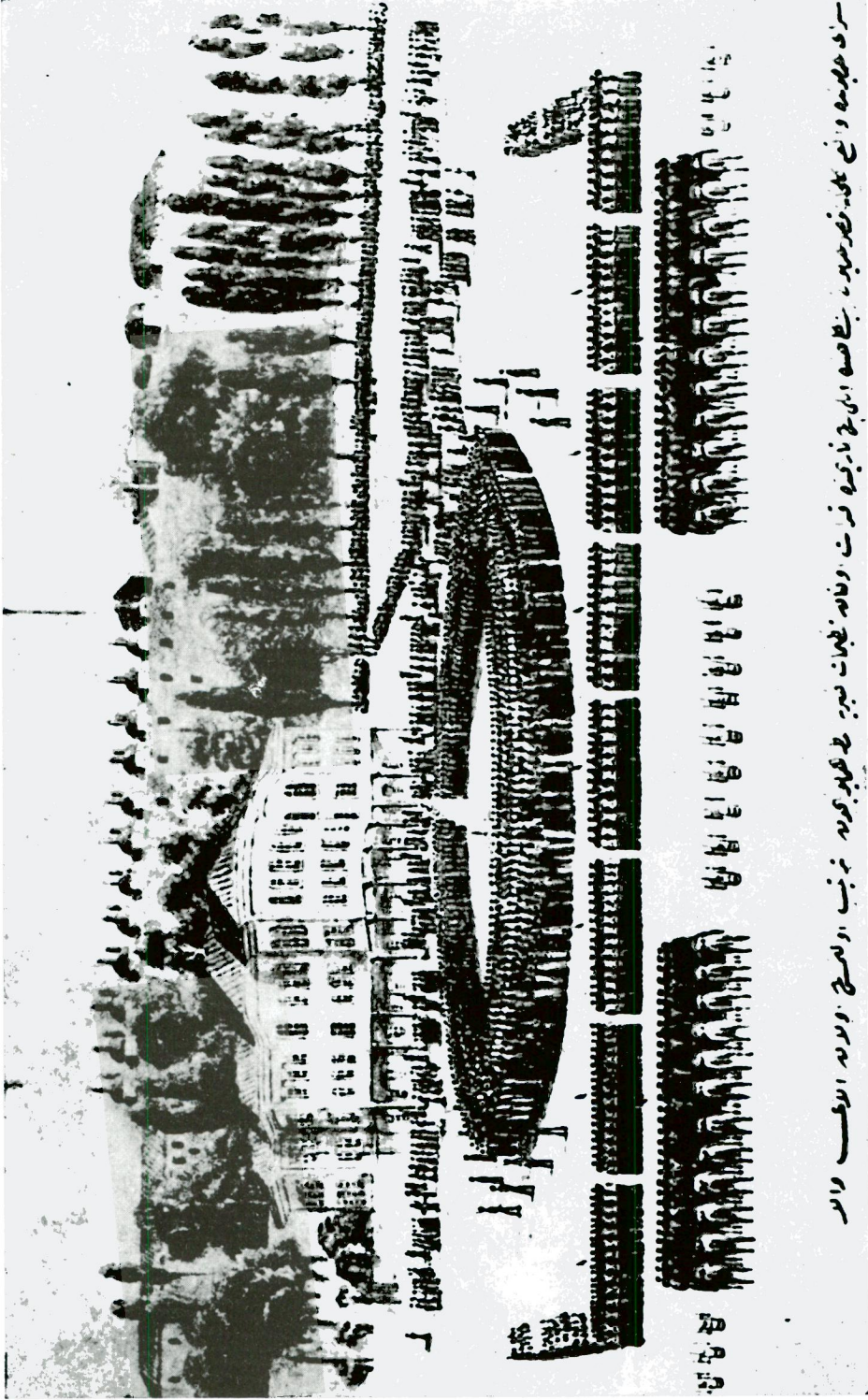
Resim Hatt-ı hümayunun ilânının çok muntazam bir merasimle burada okunduğunu gösteriyor. Tarihin yazdığına göre Sultan Meccid Tanzimat-ı Hayriye fermanının okunmasını mezkûr kasırdan seyretmiştir.

Bu köşkün önüne ve meydanın ortasına çenber şeklinde merdivenvari ayaklarla çıkılan bir kürsü konmuştur. Devlet sivil ve asker erkân ve idarecileri, ulema ve dâvetliler de bir geniş daire etrafında sıralanmışlardır. Ve tarihin yazdığına göre Büyük Reşid Paşa Hatt-ı hümayunu bu kürsüde okumuştur.

Meydanın sur tarafında yani İncili Köşkün yeri önünde iki sırada 10 bölükten ibaret dizilmiş bir tabur ve arkalarında iki bölük sırası ile, sağda ve solda üçer, ortada 9 havan topu yer almıştır.

Gülhane kasrının altında ve uzayan sed üzerinde ve önünde gayri muntazam ve seyrek ve kısmen toplu halde halk ve esnaf görülmektedir.

Toplantı büyük bir intizam içinde cereyan etmiştir ve cidden ehemmiyetli olmuştur. Hakikaten alay-ı vâlâdır. Bu resim 1939'dan 12 sene sonra elimize geçtiğinden Tanzimat kitabına konamamıştır. Tarihin diğer tamamlayıcı bilgilerini bulup ta bu resimle karşılaştırarak anlayamadığımız ve lâkin görebildiğimiz safahatı tamamlamış oluruz. Fakat merasimin izah ettiğim tarzda tasvirinde şimdilik bu resmin önemi büyüktür.

Gülhane Hattının ilân töreni

(Resmin altındaki yazı : Saray-ı Hümayunda vaki Gülhane Kasr-ı hümayunu pişgâhında elli beş tarihinde kiraat olunan Tanzimat-ı Hayriye Hattı hümayunu için tertip olunmuş olan alay-ı vâlâ.

سرای حلیله و پنج علی نصر سید، بیست و سه ایل خ نازیرنه کرات و ناله نجات نیر، ط کلهو کوره نوب اولمخ اولار، الایب دالر

